

FOLYÓIRATSZEMLE

Az ország gazdasága és a fegyveres erők hadtápjá a háború éveiben

Írta: Sz. K. Kurkotkin, a Szovjetunió marsallja,
a Szovjetunió Hőse

Megjelent: a „Vojennaja Misl” 1985. évi 4. számában

A Szovjetunió győzelme az imperializmus előretolt osztaga, a hitleri Németország és csatlósai felett nemcsak politikai és katonai, hanem gazdasági győzelem is volt, melynek alapját képezte a szocializmus tökéletesebb gazdasági rendszere, amely biztosította az anyagi és élőerő tartalékok céltudatos és hatékony felhasználását.

„A kivívott győzelem – állapította meg M. Sz. Gorbacsov elvtárs – nemcsak fegyvereink diadala volt. Ez szocialista rendünk, gazdasági és politikai rendszerünk, ideológiánk és erkölcsünk győzelme volt.”¹

A Szovjetunió Kommunista Pártja és a szovjet kormány – a fenti előnyökre támaszkodva és azon lenini végakarattal teljes összhangban cselekedve, miszerint az ország komoly gazdasági felkészítése nélkül korszerű háborút vívni lehetetlen – kitartó munkával felkészítette az országot az imperialista agresszió visszaverésére. A szovjetek országa védelmi képességének erősítéséhez, a hadigazdaság megteremtéséhez szilárd előfeltételt jelentettek a szovjet népnek a háborút megelőző öt éves tervek éveiben elért kiemelkedő gazdasági sikerei. Az egyre fokozódó háborús veszély helyzetében rendkívül fontos helyet kapott a háború utáni pusztulás és műszaki lemaradás felszámolása, számos új, a népgazdaság és a honvédelem számára elengedhetetlenül szükséges termékfajta gyártásának beindítása.

A Szovjetunió már a második öt éves terv végére páratlanul rövid idő alatt a világon a második, Európában pedig az első helyre került az ipari termelés volumenét tekintve. Pontosán ez a „csoda” – amelyről oly sokat cikkeztek akkoriban és a háború utáni időkben a nyugati sajtóban – volt ékes bizonyítéka az új rend elvitathatatlan előnyeinek. A Szovjetunió iparának struktúrájában lényegesen megnőtt a gépipar és a fémfeldolgozó ipar részaránya. Viharos ütemben fejlődött a szerszámgépipar, az energetikai és közlekedési gépipar, a traktorgyártás, a gépkocsi- és repülőgépgyártás. Jelentős sikereket értek el a népgazdaság más ágazataiban is. Sikerült felszámolni függőségét a berendezések, a nyers- és alapanyagok importjából, aminek óriási jelentősége volt, hiszen az ország ellenséges kapitalista környezetben élt.

¹ „Pravda”, 1985. február 21.

A szocialista iparosítás gyökeresen megváltoztatta a mezőgazdasági termelés műszaki-anyagi bázisát. A kolhozrendszer győzelmével nagymértékben erősödött a munkás-paraszt szövetség mint a politikai egység alapja és mint a Szovjetunió gazdasági és védelmi ereje növelésének hatalmas tényezője. Ezt elősegítette a kultúra, az oktatás, a tudományos és technika területén végbe-
menő viharos ütemű fejlődés.

A Szovjetunió Kommunista Pártja és a szovjet kormány a gazdaságpolitikában abból indult ki, hogy a népgazdaság fejlesztésének érdekeit helyesen kell összehangolni a hadigazdasági potenciál létrehozásának feladataival. A nemzetközi helyzet kiéleződése és az imperializmus részéről fenyegető háborús veszély fokozódása arra kényszerítette a Szovjetuniót, hogy szorgalmazza a hadiipar fejlesztését. Az országban új, honvédelmi rendeltetésű üzemek épültek, a meglévő vállalatokat pedig rekonstrukciónak vetették alá. Az így kialakult körülmények között a hadiipari termelést az eddiginél nagyobb ütemben kellett fejleszteni. Nos, ez az amiért a második öt éves terv évi-
ben az egész ipari termelés volumene a 2,2-szeresére, a hadiipari termelésé pedig a 3,9-szeresére növekedett.

A hadiipar gyorsított ütemű fejlesztésének irányvonala különösen jól nyomon követhető volt a harmadik öt éves tervben, amit a második világháború lángjának hazánk határaihoz való közeledése motivált. A párt és a kormány az erőteljes intézkedések és rendszabályok egész rendszerét valósította meg a hadiipari termelés méreteinek növelése, a fegyverzet és a harci technika minőségijavítása érdekében.

Az 1939-ben – a Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártja Központi Bizottságának határozata alapján – a Hadiipari Népbizottságot négy önálló népbizottságra osztották fel: a repülőgépipari, a fegyverzeti, a lőszergyártási és a hajógyártási népbizottságra. Intenzíven folyt az akkori idők korszerű harci technikájának kifejlesztésével kapcsolatos munka. A háború előtti években új típusú, közöttük a sok dicsőséget szerzett T-34-es és KV-1-es harckocsik, JAK-1, MIG-1, LAGG-3, IL-2, PE-2 repülőgépeket gyártottak, kifejlesztették az M-13-as sorozatvetőt, vagyis a híressé vált „Katyusát”. Repülőgépiparunk és a szovjet harckocsigyártás termelési kapacitása 1941 nyarára csaknem másfélszeresével haladta meg a hitleri Németország hasonló kapacitásait.

Minden lehetségest megtettek a gazdaság életképességének fokozására. E célból gyorsan létrehozták a másik nagy hadiipari bázist az ország keleti részén (a háború kezdetekor már itt volt az összes hadiipari üzemeknek csaknem egyötöd része). Az új üzemek építésénél már számoltak a háborús termelésre történő áttérés lehetőségével.

Feszített munkát végeztek a legfontosabb hadászati anyagok szükséges tartalékainak felhalmozása érdekében. Csak 1939. januárja és 1941. januárja között az állami tartalékok és a mozgósítási készletek az alábbiak szerint növekedtek: nyersvasból az ötszörösére, hengerelt áruból a kétszeresére, rézből több mint a kétszeresére. Ugyanezen idő alatt több színesfém gyártása is megnövekedett: ón – 1,8-szeresére; alumínium – 2,6-szeresére stb. Az élelmiszerkészletek a szovjet fegyveres erők 4–6 havi szükségletét tudták kielégíteni.²

A háború előtti években nagy figyelmet fordítottak a közlekedés fejlesztésére, a káderképzésre és más, sürgős megoldást igénylő kérdésekre.

Magától értetődik, hogy a hadigazdasági felkészítés az ország életének, az állam működésének számos területét érinti és mindenképp előtrétegni veszi a hadseregfejlesztés igényeit, a fegyveres erők további tökéletesítésének, állandó harcászati készenlétben tartásának szükségességét. A hadsereg és a flotta technikai rekonstrukciója megnövelte a katonai szükségletek méreteit, bonyolulttá tette annak struktúráját és fokozta intenzitását. Emiatt kibővült a csapatok és flottaerők hadműveletekben való hadtápbiztosításának terjedelme és bonyolulttá vált maga a hadtápbiztosítási folyamat.

² Szokorin A. I.: Velikaja pobjeda naroda i armiji, Moszkva Vojenizdat, 1984. 19-20.

A háború előtti években a szovjet hadtudomány előre látta, hogy a közelgő második világháború haditevékenységeit rendkívül nagy dinamikával fogják végrehajtani; nagymértékben megnövekszik a méretük, a hadászati és hadművelleti feladatok sikeres megoldása pedig csupán az összes haderő- és fegyvernem részvételével lehetséges. Mindez a maga nemében újabb követelményeket támasztott a fegyveres erők hadtápjával szemben. Intézkedéseket, rendszabályokat fogantatosítottak a különböző hadtáptagozatok technikai ellátottságának fokozására, fegyver- és harci technika-készleteket, lőszer-, üzemanyag-, élelmiszer- és más anyagi eszköz-készleteket hoztak létre. Tovább tökéletesítették a hadtáp összetételét és szervezeti felépítését, a csapatok és flottaerők harcokban és hadműveletekben történő hadtápbiztosításának szervezési elveit. Ezt a munkát intenzíven és minden irányban végezték.

A fasiszta Németország Szovjetunió elleni hirtelen támadása azonban nem tette lehetővé, hogy teljesen befejezzék a Vörös Hadsereg hadtápjának korszerűsítésének, felszerelésének, szervezeti felépítésének további tökéletesítésének folyamatát. A hadműveletnek, különösen a háború kezdeti időszakának tapasztalatai megmutatták, hogy a hadtáp nem volt teljes mértékben felkészülve a hadra kelt hadsereg ellátására, lassan bontakozott szét, a mozgósítás során a népgazdaságból átadott technikai eszközök tekintélyes része alkalmatlan volt a harci alkalmazásra. A hadtápszervek - elégtelen mozgékonyaságuk következtében - gyakran lemaradtak a csapatoktól.³ Seregtestjeinknek és magasabbegységeinknek gyakran lényegében szállító és egészségügyi egységek, továbbá más hadtápegységek és intézetek nélkül kellett visszaverniük a fasiszta csapásmérő csoportosítások támadását.

A háború kezdeti időszakában jelentkező nehézségek, a helyzetben végbemenő nagymérvű változások, a csapatok tömeges átcsoportosításai, a haditevékenységek igen nagy térbeli kiterjedése szükségessé tette a hadtápszolgálati ágak azon tevékenységének nagyobb fokú összehangolását, amelyet azok a csapatok mindennemű ellátása érdekében fejtenek ki.

E célból a hadtápszolgálati ágak minden erőfeszítését egységes vezetés alatt kellett összpontosítani. A politikai és katonai szervek érvényt szereztek V. I. Lenin azon útmutatásának, miszerint a háborúban a siker elengedhetetlenül szükséges feltétele az egységes vezetés (parancsnokság) „és a szocialista köztársaságok erővel és erőforrásaival való rendelkezés legszigorúbb központosítása, különösen az egész katonai ellátási apparátussal, továbbá a vasúti közlekedéssel való rendelkezése, hiszen ez utóbbi a háború olyan igen fontos anyagi tényezője, amelynek nemcsak a hadműveletek végrehajtása szempontjából, hanem a Vörös Hadsereg ellátása szempontjából is elsőrendű jelentősége van. . .” (Összes Művei, 38. kötet, 390. oldal.)

A múltbeli tapasztalatok általánosítása és a Nagy Honvédő Háború első heteiben folyó hadtáptevékenység elemző vizsgálata alapján a Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának Központi Bizottsága, a Szovjetunió Népbiztosok Tanácsa és az Állami Honvédelmi Bizottság határozatot hozott a Vörös Hadsereg hadtáp-csoportfőnökségének átszervezéséről és központosításáról. Létrehozták a Vörös Hadsereg hadtáp-főcsoportfőnökségét, a frontoknál és hadseregeknél működő hadtáp-csoportfőnökségeket (hadtáp osztályokat), rendszeresítették a Vörös Hadsereg hadtáp főnöki beosztást, valamint a front és hadsereg hadtáp főnöki beosztásokat. Első hadtáp főnökké, egyben honvédelmi népbiztos helyettesévé a jeles szervezőt és tapasztalt katonai vezetőt, A. V. Hrulev hadbiztos altábornagyot nevezték ki. A hadtáp-főcsoportfőnökség állományán belül megalakították a törzset, a seregtestek hadtáp-csoportfőnökségein belül pedig a szervezési-tervezési osztályokat. Állományukba tartoztak még a katonai közlekedési és a közúti szolgálati csoportfőnökségek (osztályok) is.

A Vörös Hadsereg hadtáp főnökének alárendeltségébe tartozott még (a hadtáp-főcsoportfőnökségen kívül) a hadbiztosi főcsoportfőnökség, az üzemanyag-ellátó csoportfőnökség és néhány más szerv.

³ A második világháború története 1939-1945, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1984. 310. oldal, 12. kötet.

A hadtáp megszervezésének feladatai a Vörös Hadsereg hadtápfőnökére, a frontok és hadseregek hadtápfőnökeire hárultak. Megfelelő adatokkal kellett rendelkezniük a csapatoknál és a bázisokon meglévő hadianyag készletekről, és a hadra kelt hadsereget el kellett látniuk mindenféle anyagi eszközökkel.

1941 nyarán és őszén – a hadtáp irányításának, illetve vezetésének további tökéletesítése mellett – sor került a fegyveres erők hadtápjának átszervezésére, tovább erősödött a kapcsolata a népgazdasággal, az Állami Tervhivatallal és a vezérkarral.

A hadtápszervek szervezeti felépítésének, technikai ellátottságának javításával és a hatékonyabb munkamódszereinek alkalmazásával kapcsolatos intézkedések elősegítették a hadtápbiztosítási rendszer mozgékonyságának és stabilitásának növelését. Az anyagi készleteket közelebb vitték a csapatokhoz, a frontoknál tábori raktárakat, a hadseregeknél pedig tábori bázisokat hoztak létre.

A seregtestek hadtápszervei vezetési, illetve irányítási rendszerének erősítése céljából 1941 novemberében a frontok és a hadseregek haditanácsainak egyik tagját felelőssé tették a hadtáp munkájáért. Kötelezték továbbá arra, hogy a gyakorlatban megvalósítsa a parancsnokság direktíváit, koordinálja a frontok és a hadseregek munkáját a helyi párt- és szovjet szervezetekkel.

A Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártja Központi Bizottságának határozata alapján a seregtesteknél létrehozták a hadtápegységek és -intézetek politikai osztályait, amelyek növelték a párt befolyását a hadtáp katonáira, biztosították a parancsnokság parancsainak és feladatainak idejében történő végrehajtását.

A hadtáp erősítése szempontjából nagy jelentőséggel bírt az egységek és intézetek pártszervezeteinek erősítése. Megemlítendő, hogy a legnagyobb mértékű növekedésüket hadsereg- és front tagozatban lehetett tapasztalni. A katonák, tiszthelyettesek és tisztek többsége – a Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának Központi Bizottsága által 1941. augusztus 19. és december között – harcokban különösen kitüntekre vonatkozóan hozott határozatokban rögzített feltételek mellett – belépett a pártba. A hadseregeknél működő hadtáp politikai szervek adatai szerint csak 1942 második negyedévében a pártba belépők összlétszámának – e feltételek figyelembevételével – mintegy a fele ilyen harcos volt.⁴

Összességében az egységeknél, alegységeknél és intézeteknél folyó pártpolitikai munka javulása óriási szerepet játszott a fegyelmük, szervezettségük és harcképességük erősítésében. Ez segített a személyi állomány harci szellemének fejlesztésében és ezzel hozzájárult a hadművelleti és csapat-hadtáp tagozatokban adódó feladatok jobb megoldásához. A hadtáp szervezeti felépítésének átalakításával és vezetésének központosításával kapcsolatos rendszabályok már a Moszkva alatti csata során kedvezően éreztették hatásukat.

Az ország nehéz időket élt át. Az ellenség a főváros felé tört. A hadianyag-termelés október-novemberben – a sok-sok üzemnek és gyárnak nyugatról keletre történő áttelepítése miatt – a legacsonyabb szintű volt a háború egész ideje alatt, ami komoly nehézségeket okozott a hadra kelt hadseregek és az új alakulatok fegyverzettel történő ellátásában. Óriási mértékben le voltak terhelve a vasutak, kevés volt a gépkocsi-szállítóeszközök száma, ami megnehezítette az anyagi eszközök utanszállítását.

Ilyen körülmények között biztosítani kellett a frontkészletek takarékos felhasználását, s azok felhalmozását a központhadtápnál. Rendkívül szigorú takarékos lőszer- és üzemanyag-felhasználási kereteket vezettek be, növelték a vonatok közlekedésének sebességét, ami lehetővé tette, hogy a hadászati védelem során (a napi felhasználás pótlása mellett) létrehozzák a szükséges készleteket a hadsereg- és frontraktárakban, valamint a központi bázisokon.

⁴ A Szovjetunió Honvédelmi Minisztériumának Központi Dokumentum- és Levéltára, f. 208., op. 5382., d. 7., 1. 213.

A Nyugati Front hadtápszerveire a legnagyobb megterhelés a moszkvai csata védelmi időszakában nehezedett. Ezek megfeszített munkája révén a frontnál és a hadseregeknél sok tekintetben már 1941 októberében alapvetően befejezést nyert a hadtápbiztosítási rendszer létrehozása. A hadművelési anyagi készleteket tároló raktárakat rendszerint a vasutak és a gépkocsitak mentén helyezték el. A frontvasutak mentén mindegyik hadseregnek voltak kirakóállomásai, ami lehetővé tette, hogy az ellentámadás kezdetére a frontnál 2-3 lőszer; 5-6 üzemanyag-, 10-12 napi élelem- és lótap-javadalmazás legyen.

Az a tény, hogy csapataink Moszkvánál döntő ellentámadásba mentek át, jelentős változásokat idézett elő a hadtápfeladatok jellegében és terjedelmében. Az anyagi-eszközszükségletek a többszörösére növekedtek. Csak az egyik, a Nyugati Frontnak minden nap 10 ezer tonna anyagi eszközre volt szüksége.⁵

Ilyen nagy mennyiségű rakományok utánszállítása, a nagy hó és a szigorú tél okozta rendkívül bonyolult viszonyok között, és a gépkocsi-szállítóeszközök hiányában nagyon nehéz feladatot jelentett. Éppen ezért a készleteket a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásának tartalékából közvetlenül a hadsereghez, sőt egyenesen a hadosztályokhoz irányították. Egyes esetekben a lőszerket repülőgépekkel szállították.

A katonai szállítások biztosításában fontos szerepet játszott a vasúti szállítási ágazat. November-decemberben Moszkvába befutott 2258 csapatszerelvény a Főparancsnokság terve alapján.⁶ A hadművelés sikerét az is elősegítette, hogy a vasutak műszaki zárásával és lerombolásával kapcsolatos nehéz munkálatokat elvégezték. 1941. augusztusában-októberében a vasutak műszaki zárását elvégezték minden fő- és harántvasútvonalon az északnyugati, nyugati és délnyugati irányban. Ez azt eredményezte, hogy a moszkvai ütközet hevében a német „közép” hadseregcsoport naponta általában csak 23 szerelvényt kapott a szükséges 70 helyett.⁷

A moszkvai csatában részt vevő csapatok hadtápbiztosításának tapasztalatai azt bizonyították, hogy a hadtápvézetési szervek új, 1941. augusztusában elfogadott struktúrája, amely szigorú centralizáción alapult, összességében megfelelt a hadviselés akkor kialakult feltételeinek, az ország gazdasági helyzetének, valamint a szovjet fegyveres erők szervezeti struktúrájának. A kommunista párt – a szovjet társadalmi rend és a szocialista gazdaság előnyeit realizálva – gigantikus szervező tevékenységével mozgósítani tudta a szovjet népet a fasiszta területablók elleni hősiességű ellenállásra a fronton, és áldozatos munkára a hátsztyágban.

A Szovjetunió népgazdaságának háborús vágányra történő átállítása lényegében 1942 derekán befejeződött. Az év folyamán az országban 4,8 millió tonna nyersvasat, 81 millió tonna acélt, 5,4 millió tonna hengerelt árut gyártottak. A hadianyaggyártás üteme fokozódott. 1942 első felében az 1941. év második félévéhez viszonyítva a harcokcsiggyártás 2,3-szeresére, a táboriggyártás 2-szeresére, a páncéltörő tüzéségé 4-szeresére, az aknavetőké 3-szorosára, a géppisztolyoké és páncéltörő puskáké 6-szorosára nőtt.⁸

Az 1942. évi nyári hadjárat során – különösen a sztálingrádi védelmi ütközetekben – a Vörös Hadsereg kimerítette, legyengítette az ellenség csapásmérő csoportosítását. A szovjet csapatok hadtápbiztosításának megvoltak a maga sajátosságai. A hadtápbiztosítás a nem eléggé kiterjedt vasúthálózat és olyan körülmények között valósult meg, amikor a Volgán, a Dónon és többi nagy és közepes folyón egyáltalán nem voltak állandó jellegű hidak. Az utak többsége az arcvonalal párhuzamosan volt.

⁵ A Szovjet Fegyveres Erők hadtápjá a Nagy Honvédő Háborúban, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1980., 89. oldal.

⁶ ua. 210. oldal.

⁷ ua. 88. oldal.

⁸ A második világháború története 1939-1945., 5. kötet, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1978., 53. oldal.

huzamosan futott. Ezenkívül a védelmi ütközetek során a hadtápegységek és -intézetek nem kivesztéseket szenvedtek, a csapatoknál, a hadsereg- és frontraktárakban meglévő anyagi-eszköz-készleteket mind felhasználták, a központi alárendeltségű raktárak pedig nagy távolságokra voltak a harctevékenységek körleiteitől.

A Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása a legerőteljesebb rendszabályokat fogantatót annak megszervezése érdekében, hogy a frontokat minden szükségességgel ellássák, a vasutakat tehermentesítsék és a vízi utakat jobban kihasználhassák.

Megszervezték az ellátóbázisokat és a teherátviteli helyeket Szarátovban, Volszkban, Kujbisevben, Mahacszkálban, csővezetékkel fektették le a Volgán, új vasutakat építettek Szarátov és Sztálingrád, Asztrahány és Kizljár között, hidat építettek a Volgán Asztrahánytól.

A hadtáp személyi állomány megfeszített munkájának eredményeként a sztálingrádi ellentámadás kezdetére a csapatoknál és a raktárakban létrehozták a szükséges anyagieszköz-készleteket. Igaz, e készletek nagysága nem érte el az előírt normákat, de helyes lépcsőzések és célszerű elosztásuk esetén biztosították a csapásmérő csoportosítások csapatainak támadását. Ennek során jelentős mennyiségű készletet használtak fel. Például 1942. november 19. és 1943. február 2. között csak a három front fogyasztása átlagosan napi 1200 tonnát tett ki.⁹

Csapataink moszkvai és sztálingrádi ellentámadásának tapasztalatai megerősítették: égetően szükségessé vált, hogy tovább tökéletesítsék a hadtápvezetés rendszerét. Az Állami Honvédelmi Bizottság határozatával a közlekedési népbiztos kötelmeivel A. V. Hrulevet bízták meg. Megerősítették a hadtápfőnök törzsét, mindenek előtt azokat a szinteket, illetve tagozatokat, amelyek az utánszállítást szervezték. A felsorolt rendszabályok elősegítették a vezetés hatékonyabbá tételét, a nagyobb fokú operativitás és összhang biztosítását a különböző hadtápszolgálati-ágak munkájában.

A háború második szakaszában a fegyveres erők hadtápa - az ország hadigazdasági lehetőségeinek gyors növekedésére támaszkodva - sikerrel bírkózott meg a csapatok hadtápbiztosításának megnövekedett feladataival a hadászati támadó hadműveletekben. A Vörös Hadsereg haditevékenységeinek aktív jellege és méretük növekedése eleve meghatározta mindennek előtt a csapatok szükségleteit a hadtáp erőit és anyagi eszközeit illetően.

1943-ban például - 1942-höz képest - a lőszerfelhasználás összvolumene 1,5 millió tonnáról 3 millió tonnára, az üzemanyag-felhasználásé pedig 2,66 millió tonnáról 3,26 millió tonnára növekedett.

A hadműveletekben részt vevő csapatok anyagi biztosításával kapcsolatban megnövekedett feladatok hatékony végrehajtása céljából tovább tartott a hadtápszervek erősítésének folyamata. Megnövekedett a központi és a hadműveleti raktáraknak, a hadtápegységek és -intézetek raktárainak száma a seregtesteknél. A tüzérségi bázisok és raktárak (központi és körzeti) száma 1943 novemberére 70 százalékkal, az élelmiszerraktárak (központi és körzeti) száma pedig 1943 végére 25 százalékkal növekedett. Új gépkocsi-, közúti, vasúti magasabbegységeket és egységeket állítottak fel. A frontok állományától és az általuk végrehajtandó feladatoktól függően ezek 200-250 hadtápszervvel rendelkeztek, a hadseregeket is beleértve pedig 1000 és ennél is több hadtápszervvel, amelyeket a lehető legközelebb vitték az arcvonalhoz.

1943 júliusában az Állami Honvédelmi Bizottság határozata megváltoztatta az anyagi eszközök utánszállításának rendszerét. A felelősség az említett eszközöknek az alárendelt magasabbegységekhez és egységekhez történő eljuttatásáért a vezető hadtápfőnökre hárult.

Jelentős változásokon ment át az egészségügyi biztosítás megszervezése is. A hadtápegységek és intézetek teljes számának 45-50 százalékát az egészségügyi egységek és intézetek tették ki. Meg-

⁹ A Szovjet Fegyveres Erőinek hadtápa a Nagy Honvédő Háborúban, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1980., 104. oldal.

teremtették az elengedhetetlenül szükséges feltételeket a sebesülteknek közvetlenül a frontokon történő ellátásához.

A foganatosított intézkedések és rendszabályok elősegítették a csapatok hadtápbiztosításával összefüggő feladatok sikeresebb megoldását. Így a kurszki védelmi és támadó hadműveletekre történő felkészülés során csak 1943. áprilisa és júniusa között a központi, a voronyezsi és a brjanszki frontoknak több mint 4,2 millió lövedéket és aknát, körülbelül 300 millió töltényt és csaknem 2 millió kézigranátot, továbbá sok más anyagi eszközt bocsátottak rendelkezésére. Emellett a lőszer- és a fő üzemanyag-készletek 80 százaléka közvetlenül a csapatoknál volt.¹⁰

Újjáépítették a Sztarij Oszkol-Rzsava vasutat (95 km), s többszáz földutat építettek. Mindez kedvező feltételeket teremtett ahhoz, hogy a frontokat idejében ellássák anyagi eszközökkel és ahhoz, hogy teljesítsék az ellenséges csoportosítások szétzúzásával kapcsolatos feladataikat.

A szovjet csapatoknak az 1943-ban végrehajtott támadás során elért sikerei, továbbá az a tény, hogy a szovjet csapatok az ország megszállt területének több mint a felét felszabadították a német fasiszta hódítók uralma alól, munkahőstettekre mozgósította a szovjet embereket a hátsóországban. 1943-ban a Szovjetunióban 5,6 millió tonna nyersvasat, 8,5 millió tonna acélt olvasztottak, s 5,7 millió tonna hengerelt árut állítottak elő. Az ellenséges propaganda szerint megsemmisített szovjet nehézipar termelési volumenének növekedését a kommunista párt vezette szovjet nép titáni munkája révén biztosították.

A nehézipar eredményei közvetlen hatással voltak a harci technikai eszközök, a fegyverzet és a lőszer- gyártásának növekedésére. 1943-ban a repülőgépipar 34,9 ezer repülőgépet, 37,1 százalékkal többet, mint 1942-ben és 9700 repülőgéppel többet, mint amennyit a fasiszta Németországban gyártottak. A harcokcsigártó ipar 24,1 ezer harcokcsit és tüzérségi önjárólöveget (rohamlöveget) szállított, ami 13,4 ezerrel több, mint amennyit a fasiszta Németországban állítottak elő.

A Szovjetunió tüzérségi üzemei 130,3 ezer különböző fajta löveget adtak a hadseregnek, míg a németek csupán 73,5 ezret gyártottak belőlük.¹¹

Ezek a távolról sem teljes mutatók fényesen bizonyítják a szocialista gazdaság fölényét Németország gazdaságával szemben. Jóllehet a fasiszta Németország maximálisan kihasználta csaknem egész Nyugat-Európa gazdasági potenciálját és 1943-ban több szén- és villamosenergiát termelt mint a Szovjetunió, de hadianyagból mégis kevesebbet állított elő mint a Szovjetunió.

A Vörös Hadsereg ereje anyagi alapjának gyors növekedése lehetővé tette számára, hogy sikerrel készítse elő és hajtsa végre a Nagy Honvédő Háború harmadik szakaszának támadó hadműveleteit és ragyogó győzelmet arasson az erős, technikai eszközökkel felszerelt ellenség felett. A csapatok aktív tevékenységei és a hadműveletek óriási méretei az anyagi szükségleteik nagymérvű növekedéséhez vezettek. A jobbpárti Ukrajna felszabadítása érdekében vívott hadművelet során például 1944 január-április során az 1., 2., 3. és 4. Ukrán Frontnak 79 480 vagon anyagi eszközt szállítottak.

A belorusz hadászati hadművelethez – a vezérkar számításai szerint – a csapatokhoz mintegy 400 000 tonna lőszer, 300 000 tonna üzemanyagot, kb. 500 000 tonna élelmiszert és takarmányt kellett szállítani.¹² Ez óriási terjedelmű munkát jeentett, amellyel a vasutak nem tudtak maradéktalanul megbirkózni. Éppen ezért a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása 1944. július 19-ről július 23-ra halasztotta a belorusz hadművelet kezdetét, a Vörös Hadsereg hadtápfőnöke pedig

¹⁰ „Vojenno-izsitoricseskij Zsurnal”, 1975. 5. sz., 48. oldal.

¹¹ A második világháború története 1939–1945., 7. kötet, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1979., 79., 111. oldal.

¹² Zsukov G. K.: „Emlékek, gondolatok”, 2. kötet, Zrínyi Katonai Kiadó, Kossuth Kiadó, Budapest, 1976., 265. oldal.

négy, anyagi eszközökkel megrakott gépkocsi-szállítószáloaljat irányított a 3. Belorusz Frontra a tartalékból, ami segítette a front betervezett készletének létrehozásában.

G. K. Zsukov, a Szovjetunió marsallja, aki az 1. és 2. Belorusz Front tevékenyégit koordinálta, így értékelte a hadtápszerveik tevékenységét: „gigantikus munkát végeztek a hadtáp katonái, amikor biztosították a technika, a lőszer, az üzemanyag és élelmiszer gyors és rejtett szállítását és eljuttatását a csapatokhoz. A komoly nehézségek és a rendkívül bonyolult terepviszonyok ellenére mindent elvégeztek határ-időre. A két front csapatai, a bonyolult terepviszonyok ellenére kellő időben megkaptak mindent, amire a támadáshoz szükségük volt.”¹³

1944 végén a hadtáp hozzálátott a Visztula-oderai hadművelet előkészítéséhez. E hadművelet végrehajtásában a korábban létrehozott hadászati csoportosítások közül az egyik legnagyobbik vett részt. A hadművelet biztosításához óriási mennyiségű anyagi eszközre volt szükség. Az 1. Belorusz és az 1. Ukrán Front csapatai a támadás során naponta átlagosan 245 vagon lőszer, több mint 4000 tonna üzemanyagot használtak fel és kb. 4400 tonna élelmiszert fogyasztottak.¹⁴ A hadtáp legfontosabb feladata az volt, hogy idejében pótolja a felhasznált készleteket. Nagy figyelmet fordítottak a közlekedési útvonalak helyreállítására és az utánszállítás megszervezésére.

A Visztula-oderai hadműveletre – a hadműveleti sajátosságok mellett – az anyagi-eszköz-készletekkel, hadtápegységekkel és -intézetekkel való nagy méretű manőverezés volt jellemző a csapatok fő erőkifejtéseinek új irányba történő áthelyezése során. Így, amikor az 1. Belorusz Front csapatai kijutottak az Oderához és annak bal partján hídfőállásokat foglaltak el, a front hadtápjá 500 km szélesre nyúlt meg. Az a veszély fenyegetett, hogy az ellenség ellencsapást mér a front jobb szárnyára.

A frontparancsnok olyan elhatározásra jutott, hogy négy összefegyvernemi és két harckocsi-hadsereget a veszélyeztetett irányba csoportosít át. A hadtáp ekkor még nem volt olyan mozgékonny, mint a csapatok, „nehézesebb” volt azoknál, de mivel a főhadiszállás és a frontheadtápfőnök tartalékában volt bizonyos számú gépkocsi-, egészségügyi-, közúti- és más hadtápegység és -intézet, sikerült megvalósítani a velük való manőverezést és idejében megszervezni a csapatok anyagi biztosítását az új hadműveleti irányban.

A hadtáp felkészültségének rendkívül fontos jelentősége volt. A varsó-poznani hadművelet tanulmányozásával foglalkozó hadtudományi konferencián elhangzott felszólalásában – amely konferenciára 1945 végén a németországi szovjet hadseregcsoportnál került sor – G. K. Zsukov, a Szovjetunió marsallja hangsúlyozta, hogy az említett hadművelet anyagi biztosítása és a hadtápnak e hadműveletre való felkészítése bonyolult kérdést jelentett. „Sok parancsnok nem szívesen foglalkozik a hadtáppal, bár jól ismert, hogy számos hadműveletünk hiúsult meg a nem kellő anyagi ellátottság és a hadtáp elégtelen felkészültsége miatt... A korszerű hadtápnak, mivel az eléggé erős utánszállító eszközökre támaszkodik, mindenkor készen kell állnia a hadművelet folytatására... Úgy vélem, hogy a jövőben anyagiilag nem előkészített hadműveletet semmilyen körülmények között sem szabad folytatni. Az általános helyzet arra kényszerítheti a Főparancsnokságot, hogy a lehető leggyorsabban hajtsa végre a hadműveletet. Ebben az esetben a hadműveletet szervező parancsnoknak bátorságot kell tanúsítania és jelentenie kell a Főhadiszállásnak vagy az előjáró szintnek, hogy a hadművelet nincs kellően előkészítve.”¹⁵

A berlini hadműveletet erősebb hadászati csapatcsoportosítással hajtották végre és az anyagi eszközök nagymérvű felhasználása volt rá jellemző. Az 1. Ukrán Front gépkocsibenzin szükséglete – a Visztula-oderai hadművelethez képest – 27 százalékkal megnövekedett.¹⁶ A csapatok hadtáp-

¹³ G. K. Zsukov: „Emlékek, gondolatok...”, 2. kötet, Zrínyi Katonai Kiadó, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1976., 270. oldal.

¹⁴ A Szovjet Fegyveres Erőinek hadtápjá a Nagy Honvédő Háborúban, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1980., 137. oldal.

¹⁵ „Vojennaja Miszt”, különkiadás, 1985. február, 29-30. oldal.

¹⁶ „Vojenno-iztoricseskij Zsurnal”, 1975., 5. sz., 49. oldal.

biztosítására ebben a hadművelletben is az volt jellemző, hogy a megindulási helyzetben a hadtápbiztosítást közvetlenül a frontellátó és technikajavító szervei valósították meg, míg a hadseregek közvetlen hadtápegységek – különösen a harckocsi-hadseregek hadtápegységei – felszabadultak a csapatok követésére. Ez kedvező feltételeket teremtett azok hadtápbiztosításához támadás során, sőt abban az esetben is, ha az ellenség kijut a hadsereg közlekedési útvonalaihoz, azok – a megfelelő anyagi-eszközleletekkel rendelkező hadtápegységek birtokában – sikerrel folytathatták a harctevékenységeket.

A szovjet gazdaság kellő mennyiségű fegyverrel és lőszerrel látta el a frontot és győzelmet aratott az ellenség gazdasága felett. Ismeretes, hogy Németország többszörösen felülmúlta a Szovjetuniót az acél, kőszén termelésében és egyéb mutatók tekintetében. A szovjet ipar azonban csaknem kétszer annyi harci technikai eszközt állított elő a háború éveiben, mint a német ipar.¹⁷

Összességében a szovjet fegyveres erők hadtápa a háború éveiben óriási terjedelmű munkát végzett nemcsak az anyagi, hanem a szállítási, repülőtéri-mérnöki, repülőtéri-műszaki, technikai, egészségügyi, állategészségügyi és másfajta biztosítás érdekében a csapatokat illetően.

A Vörös Hadsereg, a haditengerészeti flotta, a frontok és flották irányításának művészetéről adtak tanúbizonyságot a Nagy Honvédő Háborúban az olyan tábormokok és tengernagyok, mint A. V. Hrúlev, N. P. Anyiszimov, N. A. Antyipenko, V. A. Bajukov, V. E. Belokoszkov, V. I. Vinogradov, V. P. Vinogradov, N. V. Vlaszov, V. I. Vosztonkov, Sz. I. Vorobjov, P. I. Dracsev, N. P. Dubrovin, P. A. Jermolin, F. I. Zsarov, N. A. Kuznyecov, I. V. Kovaljov, M. P. Konsztantyinov, M. F. Kumanyin, F. N. Lagunov, I. M. Loginov, I. H. Ljubimov, M. I. Moszkalenko, M. P. Milovszkij, M. E. Mihajlov, N. A. Najgyenov, A. M. Plamenyevszkij, Sz. Ja. Rozskov, I. V. Szafronov, A. I. Scsebunyin és mások.

A Szovjetunió Kommunista Pártja és a szovjet kormány érdemeik szerint értékelte a fegyveres erők hadtápa személyi állományának harci és munkahőstetteit a háború éveiben. Több mint 200 ezer katona állományú személyt tüntettek ki érdemrendekkel és érdemérmekkel: ebből 52 kapta meg a Szovjetunió Hőse címet, 30 pedig a Szocialista Munka Hőse címet.¹⁸ Nagyon sok hadtápegységet és -intézetet tüntettek ki érdemrendekkel, „gárda” címmel és tiszteletbeli elnevezésekkel.

A hadsereg és a flotta hadtápa által a Nagy Honvédő Háború éveiben szerzett munkatapasztalatok valóban mérhetetlenül nagy szerepet játszanak a csapatok (erők) hadtápbiztosításával összefüggő mai bonyolult és felelősségteljes feladatok megoldásában, és ilyen értelemben az nagy elméleti és gyakorlati jelentőséggel bír, segíti és a jövőben is segíteni fogja a hadtáp valamennyi kategóriájú személyi állományának kiképzését és nevelését.

Napjainkban a hadsereg és a flotta hadtápcapatait és -intézeit gépesítették, mindnek önálló, saját energiaforrása van; számos technológiai folyamatot automatizáltak, az ellátóegységek többcélú gépkocsikkal és gépkocsivonatokkal vannak felszerelve. A fegyveres erők hadtápa különböző tagozataiban kifejtett tevékenységének alapját a hadművészet egyik legfontosabb elve képezi: az erők és eszközök tömeges összpontosítása a legfontosabb feladatok végrehajtására. A gépesített hadtápegységek lehetővé teszik még a készletek széttagolt, illetve széttelepített elhelyezését és a velük való manőverezést a harcban és hadművelletben, ami igen fontos annak érdekében, hogy a csapatokat és a flottaerőket kellő harcászultségi fokozatban tartsák.

Az utóbbi években a fegyveres erők hadtápjának harcászultségét különböző gyakorlatokon ellenőrizték, melyek során a személyi állomány megnövekedett szintű felkészültségről tett tanúbizonyságot, és most nagy sikerrel készülnek a nagy győzelem 40. évfordulójára és a Szovjetunió Kommunista Pártja XXVII. kongresszusára.

¹⁷ Velikaja Otyecsesztvennaja vojna Szovjetszkaja Szozjuza 1941–1945. M. Vojenizdat, 1984. sz. 507.

¹⁸ „Vojenno-iztoricseskij Zsurnal”, 1975., 5. sz., 52. oldal.